

Володимирівна Чантурія: Авт. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філ. наук / Спеціал. 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Київ, 2006. - 36 с.

12. Плюснин Ю.М. Проблема биосоціальної еволюції: монографія / Ю.М. Плюснин. - Новосибірськ, 1990.

Іванова Дар'я – магістрант соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,

Кіссе Антон Іванович – доктор політичних наук, доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

УДК: 130.1.+ 165.745

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї

У статті висвітлено актуальні проблеми сучасної української сім'ї. Акцентується увага на причинах дестабілізації інституту сім'ї. Пропонуються шляхи покращення становища сучасної сім'ї в Україні.

Ключові слова: українська сім'я, соціальний феномен сім'ї, сімейні проблеми, соціально-економічні трансформації, соціалізація, система цінностей.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ СЕМЬИ

В статье освещены актуальные проблемы современной украинской семьи. Акцентируется внимание на причинах дестабилизации института семьи. Предлагаются пути улучшения положения современной семьи в Украине.

Ключевые слова: украинская семья, социальный феномен семьи, семейные проблемы, социально-экономические трансформации, социализация, система ценностей.

THE ACTUAL PROBLEMS OF THE MODERN UKRAINIAN FAMILY

The article covers the actual problems of the modern Ukrainian family. The focus is on the causes of destabilization of the institution of the family. The ways of improvement of the situation of the modern family in Ukraine are offered.

Key words: Ukrainian family, social phenomenon of family, family problems, socio-economic transformations, socialization, system of values.

Актуальність даної теми полягає в тому, в даний час інститут української сім'ї проходить складний процес трансформації своїх функцій, обумовлений, з одного боку, економіко-політичними змінами, а, з іншого боку, глобальним процесом переходу від традиційної сім'ї до сім'ї модернізованої. В результаті процесу трансформації інституту української сім'ї під впливом інтегрованого комплексу історичних, культурних, соціально-політичних, економічних, ідеологічних та правових чинників видозмінюється сутність інституту української сім'ї, її призначення, роль в житті індивіда, суспільства і держави.

Сім'я є соціальним феноменом, який досліджується багатоаспектно й глибоко у різних галузях знань: філософських науках, соціології, педагогіці, демографії, психології, історії, антропології, політології, праві, медицині. Сім'я як форма особистісного вибору, всупереч мінливості соціальних контекстів, містить у собі ознаки самоорганізації і зберігає фундаментальну якість бути місцем самовираження та самореалізації особистості. Як одна з найважливіших форм соціальної організації, сім'я перебуває в безперервних і різноманітних відношеннях із різними соціальними структурами.

Різноманіття напрямків, підходів до вивчення сім'ї свідчить про значимість цього соціального феномена для наук, що вивчають суспільство, динаміку його розвитку і

перспективи соціальних змін. Можна назвати ряд найбільше показових підходів до вивчення сім'ї, що розвиваються в американській і європейській школах: еволюційний (Г.Спенсер, А. Шеффле, А. Еспінас, Р. Вормс, А. Фулльє, Л. Гумплович, У. Семнер, А. Смолл, Ж. Габіно, Х. Чемберлен, О. Аммон), соціально-психологічний (Г. Тард, С. Сигел, Н. Михайловський, Г. Лебон, Л. Ф. Уорд, Ф. М. Гідденс, Ч. Х. Кулі й ін.) культурно-історичний (О. Шпенглер, Р. Торнвальд, В. Анкерман, Ф. Гребнер, У. Фой, В. Шмідт і ін.), порівняльно-історичний (М.М.Ковалевський, П.Сорокін), формально-соціологічний (Г.Зиммель, Ф.Тенніс); методи емпіричної соціології (Е.У.Берджесс, Х.Дж.Локк, Ф.Знанецький, У.Томас); структурний функціоналізм (Р. К. Мертон, Л. Козер). Символічний інтеракціонізм (Дж. Г. Мід, Е. Гоффман), феноменологізм (А. Шюц), структуралізм (К. Леві-Стросс, Ч. Пірс) і ін.).

У соціальній філософії і соціології щодо визначення поняття “сім'я” досить популярним є таке: “... сім'ю можна визначити як історично конкретну систему взаємовідносин в межах подружжя, між батьками й дітьми, як малу соціальну групу, члени якої пов'язані шлюбними або родинними відношеннями, спільністю побуту і взаємної моральної відповідальності і соціальна необхідність в якій обумовлена потребою суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення” [4, с.75]. Основні риси визначення: об'єктивно-необхідна мала форма виробництва і відтворення життя, якому притаманні специфічні ознаки: кривність, батьківство, шлюб, спільність побуту, взаємні зобов'язання.

За відсутності якоїсь з цих ознак (особливо перших трьох – бездітні сім'ї, наявність одного з батьків тощо), ми маємо справу з фрагментарними формами сім'ї: “Для всіх цих фрагментарних, “уламкових” форм сім'ї ліпше підходить термін “сімейна група”, під яким розуміється група людей, що мають спільне домогосподарство й об'єднані тільки кривністю, або батьківством, або подружніми зв'язками” [8, с. 66].

Слід підкреслити, що сім'ю об'єднує загальний побут, який відображає традиції і специфіку об'єднання. В його формуванні грають роль економічні й соціокультурні чинники. Уже в родоплемінних суспільствах окреслюється значення побуту в організації повсякденного життя окремої людської спільноти (роду чи племені). Сімейне життя передбачало хоча б такі риси спільного побуту, як спільне проживання, користування спільним домашнім начинням, співучасть у обрядово-символічних діях.

Сім'я виступає універсальною цінністю соціуму, так як одночасно є предметною (сфера міжособистісного взаємодії, господарсько-побутової, виробничої діяльності), духовною (сфера духовного єднання, взаємодопомоги, поваги і любові), соціальною (сфера структурних відносин між людиною і соціумом в рамках приватної життя суб'єкта) цінністю. Сім'я є не тільки цінністю в свідомості майже кожної людини, але і виходить на рівень загальнолюдських цінностей.

В Україні в умовах кризи традиційної системи цінностей сім'я є єдиною структурною одиницею, що саморегулюється, оскільки вона, певною мірою, моделює та відтворює соціальні зв'язки, сфери життєдіяльності та функції суспільства. Водночас сім'я формує внутрішній світ особистості, визначає структуру його сприйняття, тобто є формою особистісного існування індивіда. Вона є природною соціальною формою збереження, переробки та передачі самотутньої етнокультурної інформації, що втілюється у родинно-побутовій культурі.

Соціально-економічні зрушення, що відбуваються в нинішньому українському суспільстві, призвели до різких деформацій у структурі розвитку та задоволення матеріальних і духовних потреб людей, негативно вплинули та впливають на життєдіяльність сім'ї, що позначилось на всіх її функціях, в тому числі, на репродуктивній, комунікативній, виховній, рекреативній тощо. Поглибились проблеми дезорганізації та дезінтеграції сім'ї. В Україні відбувається перехід від типу сім'ї як осередку суспільства, що функціонує для задоволення суспільних потреб, до сучасного типу сім'ї, який орієнтується, перш за все, на самореалізацію індивідів. Змінилось ставлення до родини взагалі, з'явилися нові форми шлюбу і сім'ї, які не виконують повністю всіх покладених на них функцій традиційної сім'ї. Частина з функцій

(соціалізація, відтворення, господарювання) передані іншим суспільним інститутам (освіти, медицини, приватним фірмам).

Неухильно прогресуюча тенденція збільшення кількості розлучень, постаріння населення, що супроводжується такою вкрай негативною демографічною характеристикою, як зниження народжуваності, збільшення загальної смертності населення, а також висока смертність населення працездатного віку, обумовлюють надзвичайно складну ситуацію в Україні в області народонаселення.

До ознак трансформації сім'ї відносяться також тенденція народження первістків в більш пізньому віці, збільшення числа позашлюбних дітей, зменшення числа шлюбів, збільшення числа "цивільних" шлюбів і ряд інших.

Поряд із соціально-економічними умовами, які руйнують інститут шлюбу в Україні серед молоді особливого значення набувають чинники психологічні і психофізіологічні [1, с. 143]. Стабільність сім'ї порушують навіть не стільки матеріальні труднощі, не стільки відсутність життєвого досвіду, скільки суперечність між процесом дорослішання, який відбувається в дітоцентристських сім'ях та усвідомлення подружжям, (частіш десь років після 30), своєї відповідальності за благополуччя сім'ї – і неможливістю це благополуччя практично забезпечити [10].

Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні зумовлює значні ускладнення у виконанні сім'єю своїх функцій. Значна частина родин не змогла адаптуватися до нових соціальних і економічних умов. Це спричиняє накопичення в людей стану емоційного напруження, роздратування і агресивності. Зазначені негативні тенденції є небезпечними для суспільства, оскільки, як відомо, існує безпосередній зв'язок між ростом сімейного неблагополуччя й тенденціями зростання протиправної поведінки дітей та підлітків. Але водночас сім'я залишається головним соціальним інститутом, де формуються і розвиваються значущі цінності і настанови особистості, де відбувається соціалізація дитини.

Сімейна соціалізація виступає одним із самих перших і самих важливих з усіх соціальних процесів в які "потрапляє" дитина з миті свого народження. І від того, як цей процес буде проходити залежить подальший життєвий шлях дитини. Сімейна соціалізація може розумітися по різному: з одного боку як підготовка до майбутніх сімейних ролей, а з іншого як вплив який здійснює сім'я на формування соціальної компетентності індивіда, тобто на його підготовку до прийняття і виконання різноманітних соціальних ролей. Крім того, сімейна соціалізація виконує функцію стабілізації між поколіннями, так і між соціальними групами. Однією із важливих функцій соціалізації виступає нормативна функція.

Підвищилась вимога сучасної людини до сімейного життя, особливо з точки зору особистісної сумісності і духовної єдності, емоційним і сексуальним взаємовідносинам. Значна частка молодих пар, що вступають у шлюб не підготовлена до сімейного життя. Практичні рекомендації в області зміцнення інституту сім'ї повинні враховувати особливості сучасного етапу розвитку шлюбно-сімейних відносин, їх перспективи і закономірності, яким цей розвиток підпорядковується.

Перетворення в суспільстві також безпосередньо пов'язані зі створенням нової комунікативної системи, яка, з одного боку, надзвичайно уможлиблює комунікацію (засоби, інформативність, мобільність), а з іншого, поширення засобів масової інформації, що мають психологічний вплив призводить до фактичного перетворення більшості з них на засоби масової маніпуляції. А отже, постає загроза втрати свободи, особистісної незалежності. Чималу роль у популяризації руйнівних явищ соціальної дійсності відіграють ЗМІ, які взяли на себе функції моральних вчителів, не дотримуючись при цьому норм суспільної моралі. Зусилля повинні бути спільними – і держава, і суспільство, і кожна людина зацікавлені в стабільному і гармонійному розвитку, прогресі і збереження людства в цілому.

Необхідна цілеспрямована робота по зміцненню сім'ї і підвищенню її соціальної, загалом і зокрема, виховної функції. В числі заходів соціальної політики необхідно виділити соціальну роботу стосовно молодій сім'ї. Незважаючи на матеріальні та житлово-побутові

проблеми, не меншу увагу слід звернути увагу на такі проблеми, як: низька культура сімейного спілкування; невміння вирішувати сімейні конфлікти й проблеми, цілковите незнання психології протилежної статі та низька культура сексуальних відносин, незадоволення власних проблем у сім'ї; недостатня педагогічна освіта й культура батьків, невідповідність їх до виховання дітей; недостатній зв'язок з батьківською сім'єю, втрата сімейних традицій; нераціональна організація вільного часу; втрата такого поняття, як честь сім'ї, родинні зв'язки, традиції мораль; бажання повністю відокремитись від батьківської сім'ї та інші. Окрім цього, існують певні суперечності у розумінні сімейних ролей.

Демографічні зрушення та економічні перетворення в державі безпосередньо впливають на становлення нової української сім'ї, формування взаємостосунків між її членами, позначаються на системі сімейного виховання, висувають нові вимоги до організації життєдіяльності сім'ї. Молода сім'я матеріально не підготовлена до народження дітей.

Говорячи про житлово-побутові умови молодих сімей, слід зазначити, що це одна із значних проблем молоді. Переважна більшість молодих сімей мешкає разом з батьками, а також отримує від них певну матеріальну допомогу. Це зумовлює постійну матеріальну залежність від батьків, що дозволяє їм втручатись у сімейне життя молодих сімей. Наслідком цього є підвищена конфліктність а також розпад молодих сімей. Для зміцнення їх стабільності необхідна підготовка до подружнього життя не лише молодого подружжя, а і отримання батьками молодих певних навичок спілкування з молодістю сім'єю, формування психологічної готовності сприймати своїх дітей як дорослих людей.

Проте, є й позитивні сторони проживання молоді сім'ї з батьками, - деякі молоді пари переносять у свою сім'ю такі хороші традиції батьківських сімей як родинні почуття, колективне вирішення сімейних проблем, фінансових питань, спільна вечеря, вміння вести господарство, взаємна повага, взаєморозуміння, взаємна підтримка, працелюбність, терпимість, гостинність, виховання дітей, любов до них [2, с. 36]. Батьківська родина є також тим місцем, де молоді засвоюють зразки виконання соціальних ролей, а також отримують навички ведення домашнього господарства.

Деформація сім'ї призводить до негативних наслідків в розвитку особистості дитини. Психологічна деформація сім'ї пов'язана з порушенням системи міжособистісних відносин в ній, а також з прийманням і реалізацією в сім'ї системи негативних цінностей, асоціальних установок [3, с. 89].

Для сучасної соціокультурної ситуації в українському суспільстві особливого значення набуває роль сім'ї у формуванні установок позитивної соціальної поведінки людей. Толерантність в сімейних відносинах є фактором стабільності сім'ї, цінністю сімейного буття індивідів, типом певного способу життя, заснованим на гармонійній сумісності громадського та індивідуального буття - процесу соціалізації і становлення особистості в умовах сім'ї.

Сім'я володіє широким діапазоном можливостей і засобів впливу на формування установок толерантності в суспільстві. При цьому визначальною є тенденція формування демократичних принципів відносин членів сім'ї як один до другого, так і до соціального оточення, терпимості до інших поглядів і думок, прихильності загальнолюдським нормам і цінностям.

Криза матеріального і соціального життєзабезпечення як фундаментальної структурно-функціональної підсистеми сім'ї і суспільства спричиняє необхідність розробки заходів щодо її подолання; а саме – вирішення житлової проблеми, перепідготовки кадрів, створення нових робочих місць, пошуку більш ефективних економічних і юридичних форм домашнього господарства тощо.

Для вирішення ряду проблем української держави і соціуму (функціонування державної влади, економічної нерівності, мотивації до праці, патріотизму, релігійної свободи, моральності, здорового способу життя, міжособистісної комунікації) є важливою актуалізація традиційної спадщини сімейно-шлюбних відносин, що мають багатий позитивний потенціал.

Сім'я – універсальний соціальний феномен, що виявляється значимим на усіх рівнях

людської діяльності, як способу існування суспільства: матеріально-виробничому (організація виробництва і споживання), соціальному (становлення людини), регулятивному (створення, підтримка і керування, участь у різноманітних суспільних зв'язках), духовному (передача і зберігання досвіду поколінь, традицій, знань, норм, вірувань тощо).

Сімейна структура є могутнім фактором формування демографічного, економічного, трудового та культурного потенціалу суспільства. В сім'ї закладаються основи особистості, відбувається її первинна соціалізація, засвоюються головні цінності людського спілкування, формується базис ставлення людини до світу.

Характерною особливістю української реальності є стрімке падіння народжуваності під впливом формується нової демографічної культури населення та ринкової економіки. Сучасна орієнтація українців на малодітність і бездітність в значній мірі є наслідком змін ціннісних установок в суспільстві, що ведуть до наростання егоцентристських тенденцій. Світова тенденція до зниження рівня народжуваності збіглася з тенденцією свідомого обмеження народжуваності в українському суспільстві.

За сучасних суспільних (зокрема щодо світогляду) умов значної актуальності набуває функція відтворення етносів, яка включає передусім формування національної самосвідомості дітей у сім'ї. Сім'я є об'єктивно-необхідною малою формою виробництва і відтворення життя, якої притаманні специфічні ознаки: кривість, батьківство, шлюб, спільність побуту, взаємні зобов'язання.

Соціальне відтворення життя неможливо без збереження і зміцнення генофонду людини, що базується на зміненні репродуктивного здоров'я жінок і чоловіків, що обумовлено не тільки ступенем соціально-економічного благополуччя суспільства, але і екзистенційними, повсякденними соціально-гігієнічними, медичними та іншими практиками турботи про здоров'я батьків і дітей.

Сім'я як синтез різних культурних традицій створює оптимальні можливості для розвитку людської індивідуальності, в неї зароджуються специфічно людські здібності. Становлення людини суб'єктом здійснюється не тільки через суспільні відносини, а через прямий контакт з іншими людьми і, в першу чергу, через процеси сімейної соціалізації та комунікації. Створення сім'ї — це доленосна зустріч двох унікальних світів, у результаті якої формується нова, неповторна комунікативна спільнота і новий життєвий світ, зумовлений варіативністю культурних впливів.

Висновок. У зв'язку з вищевикладеним, сімейна політика в державі повинна бути рішуче зорієнтована на кардинальне поліпшення матеріально-економічного становища сімей, особливо молодих, що тісно пов'язано із зміцненням і розвитком сім'ї, стабілізацією демографічних процесів. Важливе значення має у цьому підтримка, зміцнення, відновлення й розвиток внутрішнього потенціалу сім'ї, забезпечення адекватного виконання нею її основних функцій (матеріально-економічної, житлово-побутової, репродуктивної, комунікативної, виховної, рекреативної). Важливого значення набуває надання сім'ям, особливо молодим, безпосередньої соціальної допомоги (медико-соціальної, психологічної, соціально-правової).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишневский А.Г. Страсть и супружество / Вишневский А.Г. // Социологические исследования. – 1986. – №2. – С. 108 - 121.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал / Ващенко Г. – Полтава, 1996. – 122 с.
3. Харчев А. Г. Исследования семьи: на пороге нового этапа / Харчев А. Г. // Социологические исследования. - 1986. - № 3. - С.24-27.
4. Харчев А. Г. Брак и семья в СССР / Харчев А. Г. -М.: Мысль, 1979.-367 с.
5. Тихомирова Б. А. «Кризис сім'ї» або кризис стереотипів масового створення / Тихомирова Б. А. // Соціальна робота. - 2004. – 84 с.
6. Соціологічні дослідження: вивчення соціальних проблем дітей, сім'ї та молоді, 2004.-Кн. 3.-176 с.

7. Семья как объект философского и социального исследования/Голофаст В. Б., Лейман И. И., Харчев А. Г. и др.- Л.: Наука, 1974.- 150.

8. Антонов А.И. Социология семьи / Антонов А.И., Медков В.М. - М.: Изд. Мгу: Изд-во Международного университета бизнеса и управления ("Братя Карич"), 1996.- 304 с.

9. Руденко Т. П. Молода сім'я в Україні: соціально-філософський аналіз / Руденко Т. П. - К.: Знання-Прес, 2004. – 18 с.

10. Пономарев А. И. Развитие семьи и брачно-семейных отношений на Украине: этносоциальные проблемы / Пономарев А. И. - К.: Наукова думка, 1989.-313 с.

11. Українське суспільство: десять років незалежності (соціальний моніторинг та коментар науковців) / За ред. В.М. Ворони, М.О.Шульги.- К.: Інститут соціології НАН України, 2001. - 662 с.

12. Алексеєнко Т. Ф. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах/ Алексеєнко Т. Ф. // Український соціум. К.: 2002. – 143 с.

Ільїна Галина Володимирівна – кандидат філософських наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

УДК: 111.32+57.016.3+141.78-028.22

ВІЗУАЛЬНІ ПРАКТИКИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ В ПАРАДИГМІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДЕКОНСТРУКЦІЇ ЛЮДИНИ

В статті аналізується проблема візуальної парадигми у філософській культурі постмодернізму. Його концепція «тілоцентризму» відкриває можливість спектру візуальних метафор, що стає підставою критики раціоналізму. Постмодернізм в широкому смислі слова – це філософсько-культурологічна транскрипція інформаційного світу, в якому візуально-образне заміщає слово і текст. Постмодерністський стиль мислення визначається в статті як візуалізований, тексти в якому передаються шляхом образних метафор.

Ключові слова: постмодернізм, візуальний, вербальний, інформаційний, сприйняття, образ, тілесність, уява.

ВИЗУАЛЬНЫЕ ПРАКТИКИ ПОСТМОДЕРНИЗМА В ПАРАДИГМЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ ДЕКОНСТРУКЦИИ ЧЕЛОВЕКА

В статье анализируется проблема визуальной парадигмы в философской культуре постмодернизма. Его концепция «телоцентризма» открывает возможность спектру визуальных метафор, что становится основанием критики рационализма. Постмодернизм в широком смысле слова – это философско-культурологическая транскрипция информационного мира, в котором визуально-образное замещает слово и текст. Постмодернистский стиль мышления определяется в статье как визуализированный, тексты передаются путем образных метафор.

Ключевые слова: постмодернизм, визуальный, вербальный, информационный, восприиме, образ, телесность, воображение.

VISUAL PRACTICE OF POSTMODERNISM IN THE PARADIGM OF INFORMATION DECONSTRUCTION OF PERSON

The article analyzes the problem of the visual paradigm in the philosophical culture of postmodernism. His concept of "body-centeredness" opens up the possibility of a spectrum of visual metaphors, which becomes the basis of the critique of rationalism. Its concept of "body-centeredness" opens up the possibility of a spectrum of visual metaphors, which becomes the basis of the critique of rationalism. Postmodernism in the broad sense of the word is a philosophical and culturological transcription of the information world in which the word and text are replaced by the visual and